

Зупинка XXXII: Броди

Броди – районний центр Львівської області із населенням близько 25 тисяч осіб, розташований за 93 км від Львова. Археологічні знахідки свідчать, що в цих місцях люди мешкали ще 12 тис. років до нашої ери. У добу Київської Русі на території міста існувало поселення, яке ототожнюють із Бродами, згаданими у “Повчанні” князя Володимира Мономаха дітям (1096 р.). Тут двічі у 1084 і 1086 роках зустрічалися чернігівський князь Володимир Мономах і волинський князь Ярополк Ізяславович. Тому літочислення міста ведеться від часу першої їхньої зустрічі у 1084 році. Назва поселення, вочевидь, походить від річкового броду. Після розпаду Галицько-Волинського князівства ці землі перейшли у власність польських королів.

У 1580 році землі купив белзький воєвода Станіслав Жолкевський, який заснував місто Любич, назване на честь його родинного герба. Проте ця назва не прижилася, і вже з кінця 90-х років XVI століття місту повернули стару назву Броди. Броди – ідеальне за планом забудови. Фахівці стверджують, що таких міст у Європі лише два: одне в Україні, друге – у Швеції. У 1584 році місто одержало привілеї Магдебурзького права.

За часів великого коронного гетьмана Станіслава Конєцьпольського, який купив Броди у 1629 році, збудовано міські фортеці і замок, архітектором яких був відомий французький інженер Гійом Левассер де Боплан. У 1633 році Броди отримали нові привілеї, так зване “право складу”, за яким всі товари, які ввозились до Польщі або вивозились з неї, мали на три дні виставлятися у Бродах для оптового продажу. Королівським привілеєм бродівські ремісничі цехи були зрівняні у правах зі львівськими, краківськими, а ярмарки – з люблінськими та торунськими. Це сприяло появі в місті купців різних національностей, зокрема вірменів, греків, євреїв і навіть шотландців.

У вересні 1648 року місто захопило і зруйнувало 20-тисячне військо Богдана Хмельницького. У 1651 році воно стало базою польських військ. Після битви під Берестечком поляки тримали тут полонених козаків.

У 1742 році місто знову було майже знищене, але цього разу пожежею.

Після першого поділу Польщі у 1772 році Броди перейшли під владу Австрійської імперії і стали прикордонним містом на межі з Польщею, а з 1795 року – з Росією.

Броди в 1779 році отримали право вільного торгового міста, яке могло без податків торгувати в межах Австрії, Росії, Польщі та інших країн. Броди стали основним центром торгівлі Австрії, а також італійських, прусських та інших європейських міст, з Росією та країнами Чорноморського басейну.

За таких обставин громада міста поставила питання про першочергове прокладання зі Львова до Бродів залізничної колії. Розпочали збір коштів і Броди зобов'язалися профінансувати частину проекту. Після прокладання колії зі Львова до Чернівців у 1866 році почалось будівництво лінії в напрямку російського кордону, яка з'єднала в 1869 році Львів і Броди, а в 1873 році залізниця була побудована і з боку

російської території – зі Здолбунова до Радивилова і Бродів. У місті побудували станцію з великим двірцем. Ця дата була помилково в радянські часи визначена як день народження Львівської залізниці. Тому, у 1973 році були проведені урочистості на честь 100-річчя магістралі. У роки незалежності помилку виправили і початком залізничної ери в Україні та заснуванням Львівської залізниці вважають 4 листопада 1861 року, коли до Львова прийшов перший поїзд із Перемишля.

У 1880 році Галицький крайовий сейм ліквідував Бродам право вільного торгового міста. Воно поступово почало занепадати, оскільки транзитна торгівля перестала бути його економічною основою. Після цього почалась переорієнтація гос-

ним центром Львівської області.

29 червня 1941 року Броди зайняли німецькі війська. За час окупації у Бродівському районі вбито 17 тис. осіб, понад 9 тис. мешканців міста і району вивезли на примусові роботи в Німеччину.

У результаті наступу 22-25 березня 1944 року радянські війська підійшли до передмість Бродів. Упродовж чотирьох місяців тут пролягала лінія фронту. На початку липня після кровопролитних боїв разом із сімома німецькими дивізіями потрапила в оточення, у так званий “Бродівський котел”, і українська дивізія “Галичина”. Німці загубили понад 35 тис. солдатів убитими і пораненими, понад 17 тис. потрапили в полон. 18 липня 1944 року Броди зайняли радянські війська. На той

заснали руйнувань ще у 1812 році під час Наполеонівського походу на Росію; церква Святого Юра (XVII-XVIII ст.), синагога (1742 р.) та інші. У місті встановлені пам'ятники Т.Шевченку, І.Франку, жертвам голокосту, пам'ятний знак з нагоди 900-річчя Бродів.

Зупинка XXXIII: Дубно

Дубно – місто обласного значення, центр Дубненського району Рівненської області. Місто розташоване на річці Іква на перехресті географічних, історичних та культурних шляхів. Жодна історична подія, яка торкалася Східної Європи, не оминула Дубно. У різні роки доля приводела на Дубненщину слов'янських князів, гетьманів України, російських царів, шведських та польських королів, полководців та зодчих, багато інших іменитих людей.

За легендою, свою першу назву Дубен місто запозичило від села Дубенка, яке ховалося колись у могутніх дубових лісах. Перша письмова згадка про поселення є в Іпатіївському зведенні “Повісті минулих літ”, де говориться, що 30 серпня 1100 року на з'їзді руських князів під Києвом Володимир-Волинського князя Давида Ігоревича за осліплення Теребовлянського князя Василька позбавили князівства, проте залишили у його володінні

полковника Тараса Бульби, якого він вбив за зраду.

1498 року литовський князь Олександр надав Дубну статус міста, а у 1507 році вже польський король Сигізмунд I подарував йому Магдебурзьке право. З тих пір у місті проводили щотижневі базари та щорічні ярмарки. Це спричинило стрімкий розвиток торгівлі та ремесел.

У 1706 році в Дубно вступив зі своїми військами шведський король Карл XII, а 1707 року Дубно відвідав його супротивник російський цар Петро I.

На початку XIX століття Дубно стало прикордонним пунктом поблизу російсько-австрійського кордону. Тут базувався військовий гарнізон, комендантом якого у 1805 році був генерал-фельдмаршал Михайло Кутузов, майбутній герой війни 1812 року.

У 1873 році разом з будівництвом головної залізничної лінії зі Здолбунова до Бреста (Берестя) у напрямку австрійського кордону будувалась так звана Радивилівська вітка, яка з'єднала Здолбунов через Дубно і Радивилів із галицьким кордоном, до якого залізниця була прокладена з боку Львова ще у 1869 році.

Станція Дубно виникла поруч зі старовинним містом. На той час Дубно славилось не лише замком князів Острозьких, але й своїм хмелем. Це був головний центр хмелеробства на Волині. Наприкінці XIX століття щорічно залізницею відправляли звідси від 30 до 40 тис. пудів хмелю.

У Першу світову війну Дубно тривалий час перебувало в зоні бойових дій. Неподалік Дубна у 1914 році майбутній чеський письменник Ярослав Гашек перейшов із австрійської на бік російської армії.

Після розпаду Російської імперії, у 1917 році Дубненщина перебувала у складі Української Народної Республіки, 1918-1921 роки – тут кілька разів змінювалася влада. 18 березня 1921 року Волинь відійшла до складу Польщі аж до 17 вересня 1939 року, коли вона ввійшла до УРСР.

1941 року із початком війни з Німеччиною Дубненщина знову в центрі військових дій. Цей район у червні 1941 року став місцем найбільшої танкової битви першого періоду війни.

Окупація принесла нечувані тортури місцевому населенню. Майже вся єврейська громада, яка налічувала 12 тис осіб, була знищена. Лише невелика кількість євреїв повернулася після звільнення міста 17 березня 1944 року.

Терор окупантів призвів до масового опору місцевого населення. 1943 року відділ УПА командира Білого визволив усіх в'язнів міської в'язниці.

Сучасне Дубно – промисловий культурний і освітній центр. 1993 року Постановою Кабінетів Міністрів України створено Державний історико-культурний заповідник м. Дубно, який об'єднує кілька десятків пам'яток мистецтва, історії та культури.

У 2008 році Львівська залізниця провела комплекс робіт з модернізації лінії Львів–Здолбунів під швидкісний рух, реконструювала станції та вокзали на них. У тому числі і вокзал у Дубно.

Юрій ТОМІН
Фото з архіву газети

Бродом через річку у дубовий ліс

Буськ, Острів, Чарторійськ та Дубен. Вдруге Іпатіївський літопис згадує про Дубен у 1149 році, коли на Волині перебував зі своїм військом та синами князь Юрій Довгорукий.

У 1240 році Дубно було вщент знищене ордою хана Батия і перетворилося у невелике поселення.

У 1386 році польський король Ягайло передав Дубно у володіння князя Федора Острозького. Рід Острозьких належав до найбільш знаних українських княжих родин. Вони володіли маєтками на Волині, Поділлі, Київщині, в Галичині.

У 1492 році Острозькі звели Дубненський замок. На той час це був надійний бастион охорони їхніх володінь. Упродовж свого існування замок неодноразово перебудовували і укріплювали. Під замком були прокладені широкі кам'яні підземні ходи, куди під час нападів ховалися місцеві жителі. У XVI столітті замок мав на озброєнні 73 гармати. Тут була власна ливарна майстерня, одна з перших на землях України, яка виготовляла гармати. Як стверджують історики, за період свого існування Дубненський замок ніколи і ніким не був узятий приступом. Навіть у 1648 році козацькі загони Максима Кривоноса, розгромивши польське військо князя Домініка Заславського під Пилявцями, оволоділи Дубном, але не могли взяти замок, де міцно засіла польська шляхта. Трагічні події цього періоду в Дубні і його околицях були відображені Миколою Гоголем у повісті “Тарас Бульба”.

Сучасники пригадують, що в селі Дубничині, біля Судобич, є гарний струмочок з піщаним дном, дубовий гай і невелика могила серед чотирьох дубів – @Андрієва могила – поховання молодшого сина колишнього

подарської діяльності міста з торгівельної на виробничу.

З початком Першої світової війни (1914-1918) Броди потрапили у смугу воєнних дій, через місто тричі проходив фронт, що завдало Бродам великих збитків і руйнувань.

З 1 листопада 1918 року до 23 травня 1919 року у Бродах було встановлено українську владу. З 23 травня 1919 року цілий місяць точилися бої за Броди з польськими військами. 26 липня 1920 року після триденних боїв із поляками Броди зайняли загони Першої кінної Червоної Армії Будьонного. Штаб кінної армії знаходився у місті до 18 вересня 1920 року. Після цього у Бродах знову запанувала польська влада. За часів польської окупації велику роль у формуванні національної свідомості бродівців відіграв часопис “Бродовські вісті”, у місті виникли українські товариства та організації.

19 вересня 1939 року у Броди ввійшли частини Червоної Армії. З січня 1940 року місто стало район-

час в Бродах було лише 700 жителів. Німці встигли вивезти з Бродів усі матеріальні цінності.

Та вже 1944 року почали працювати школи, медичні заклади, залізнична станція, електростанція, тартак, млин, бібліотека та кінотеатр. У перші повоєнні роки почали видавати продукцію хмільпромкомбінат, швейна фабрика, плодоконсервний завод, маслозавод, райлепромкомбінат, машинно-тракторна станція.

Поступово Броди перетворилися в економічно розвинутий центр. Будується наасосно-перегінна станція нафтопроводу “Дружба”, мебельна фабрика, асфальтовий, механічний заводи, електрифіковано залізницю Здолбунів–Львів. Відповідно розвивається і соціально-культурна інфраструктура міста.

У 1991 році, коли Україна стала незалежною, відкрилась нова сторінка в житті Бродів. У місті привертають увагу пам'ятки архітектури: палац Потоцьких (середина XVIII ст.), замкові вали та бастиони з казематами (1630-1635 рр.), які